

Sovon-Nieuws 2

32e jaargang
juni 2019

In dit nummer o.a.:

- Predatie weidevogels verder onder de loep
- Koud slot zachte winter 2018 halveert IJsvogels
- Wulp en Regenwulp op slaapplaatsen
- In de klei wordt Gerrit Gerritsen geplaagd door zijn wulpenherinneringen
- Ten behoeve van: Maatwerk voor de Tapuit

Naar de nieuwe Europese broedvogelatlas

Sovon-Nieuws

Nieuwsbrief van Sovon Vogelonderzoek Nederland over vogeltellingen, de vereniging en andere zaken betreffende vogels in Nederland.

Redactie

John van Betteray, Fred Hustings, Loes van den Bremer & Albert de Jong. Fotoredactie Harvey van Diek. Overname van artikelen of illustraties alleen in overleg.

Lidmaatschap

Contributie: € 20,00; (oud)waarnemers, leden van Vogelwerkgroepen en jongeren betalen € 15,00. Sovon-leden ontvangen viermaal per jaar Sovon-Nieuws en korting op Sovon-uitgaven en het abonnement op Limosa (pluslidmaatschap € 37,50).

Zie voor lid worden en diverse tarieven www.sovon.nl/lidmaatschap.

Bestuur

Voorzitter Edwin Kok

Secretaris Susan Kaak

Penningmeester André Stougie

Overige bestuursleden Jaap van Gent, Lilian van den Aarsen, Ben van Os en Marcel Visser

E-mail: bestuur@sovon.nl

Bureau

Kantoor Sovon te Natuurplaza,
Toernooiveld 1, 6525 ED Nijmegen.
Tel: 024 - 7 410 410

E-mail: info@sovon.nl

Homepage: www.sovon.nl

IBAN: NL37 TRIO 0391 2031 85

IBAN: NL57 RABO 0105 1170 56

Ledenraad

Kijk op sovon.nl/ledenraad voor de vertegenwoordiger(s) vanuit uw district.
E-mail: ledenraad@sovon.nl

Directeur Theo Verstrael

Communicatie Carolyn Vermanen

Monitoring Rob Vogel

Onderzoek Julia Stahl

Doelstelling

Sovon Vogelonderzoek Nederland volgt de veranderingen in aantallen en verspreiding van alle in ons land in het wild voorkomende vogels. Signalerend onderzoek (monitoring) en veld- en bureaustudies dragen bij aan het verklaren van de gesignaleerde ontwikkelingen. Onze drijfveer is het toegankelijk maken van kennis en informatie voor natuurbeheer, natuurbeleid en natuurbescherming. Daarbij zorgen we voor goede borging van onze kwaliteit, onafhankelijkheid en objectiviteit.

Sovon coördineert, stimuleert en ondersteunt systematisch veldonderzoek door vrijwilligers. De meetnetten voor broedvogels en watervogels zijn onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring, uitgevoerd i.s.m. CBS en in opdracht van WOT N&M, het Ministerie van LNV, Rijkswaterstaat en de provincies.

Lay-out: van Groot tot Klein

Druk: Veldhuis Media BV

Sovon-Nieuws wordt gedrukt op FSC-papier en verstuurd in recyclebare folie van suikerriet.
ISSN 1383-0635.

Foto boven:
Theo Verstrael (Harvey van Diek)

Foto's omslag:

Gerrit Gerritsen (Rob Buiten)

Kwartelkoning, Waterrijk, Arnhem GL,

19 mei 2018 (Rob Zweers)

Begin april hield de *European Bird Census Council* (EBCC) haar driejaarlijkse congres in Évora, Portugal. Naast de unanieme waardering voor de inspiratie en inzet van aftredend voorzitter Ruid Foppen kreeg de nieuwe Europese broedvogelatlas veel aandacht. Hierin wordt de verspreiding van alle broedvogelsoorten, van Spitsbergen tot en met de Canarische eilanden en van Ierland tot de Oeral, in kaart gebracht onder de bezielende leiding van de EBCC atlas stuurgroep. De diverse presentaties maakten goed duidelijk wat een enorme hoeveelheid werk er is verricht. Twee voorbeelden: in Europees Rusland is door slechts enkele honderden vogeltellers zo veel geïnventariseerd dat dit enorme gebied, zo'n 200 keer groter dan Nederland, voor deze atlaseditie volwaardig kan worden meegenomen. Een prestatie van groots formaat die de coördinator van dit 'huzarenstukje', Mikhail Kalyakin, een verdiend open doekje opleverde. Ook Moldavië, weliswaar een klein land (80% van Nederland) maar met een totaal tellerskorps van slechts 15 vogelaars, is volledig onderzocht. De keuze voor 50 x 50 km als inventarisatie-eenheid maakte dit mogelijk. Alleen in het zuidoosten van het immense gebied van de Europese atlas, waaronder de Kaukasus, delen van Griekenland en het oosten van Turkije, zal de dekking niet volledig worden.

Vanuit Nederland gaan de broedvogelgegevens van de VogelAtlas naar de Europese atlas. En Nederlandse auteurs leveren, net als schrijvers uit veel andere landen, bijdragen aan de soortteksten en de redactie. Het project illustreert treffend dat het goed mogelijk is om met bezieling, volharding en creativiteit een standaardwerk op zo'n enorme schaal te realiseren. Financieel is het project nog niet helemaal rond. De EBCC is hard bezig om in diverse Europese landen alsnog een financiële bijdrage voor dit project te verkrijgen. Daarnaast blijft het voor particulieren, organisaties en bedrijven mogelijk om één of meer soorten te sponsoren in de Europese atlas: ga daarvoor naar www.ebba2.info. Mocht u gedacht hebben dat de 3,7 kg van de VogelAtlas van Nederland toch wel zo'n beetje het maximaal haalbare is, bereid u dan voor op de publicatie van de nieuwe Europese atlas in 2020: die zal met ca. 1000 pagina's nog wel een stukje zwaarder worden. Maar dan heeft u opnieuw een schitterend product in handen waarmee de EBCC en de Europese vogeltellers zich stevig op de kaart zullen zetten!

● *Theo Verstrael*

Privacyverklaring van Sovon geactualiseerd

De privacyverklaring van Sovon is op 1 juni 2019 iets aangepast. De tekst is hier en daar wat verduidelijkt en er zijn enkele dubbelingen verwijderd. Dit bevordert de leesbaarheid. Verder is concreet aangegeven hoe men een klacht kan indienen bij de Autoriteit persoonsgegevens, de autoriteit die er op toeziet dat organisaties zich houden aan de privacyregels. Het privacybeleid van Sovon blijft onveranderd strikt. Sovon zal persoonsgegevens van waarnemers, leden en website-bezoekers in beginsel nooit delen met derden. Alleen 'verwerkers' zoals postbezorgers mogen persoonsgegevens tijdelijk en alleen voor dat doel onder zich hebben. De privacyverklaring is raadpleegbaar via www.sovon.nl/content/privacyverklaring. Heb je een vraag over ons privacybeleid? Stel ze aan privacymedewerker@sovon.nl.

Plasdras en predatie bij weidevogels verder onder de loep

In percelen met plasdras komen meer legsels uit. Foto: Peter Eekelder

2018: uitrasteren van gebieden

In het voorjaar van 2018 is in een aantal gebieden onderzocht of het plaatsen van een elektrisch raster tot een verbetering van het uitkomstsucces van legsels leidt doordat minder nesten worden gepredeerd. Niet dat dit dé oplossing is voor de weidevogels, daarvoor zal vooral de habitatkwaliteit verbeterd moeten worden. Maar het kan mogelijk wel kwetsbare populaties vooruit helpen.

Bij elk gebied met een elektrisch raster werd een vergelijkbaar gebied gezocht zonder raster. In beide typen gebieden is bijgehouden wat er van de legsels terecht kwam, en als ze mislukt waren is getracht de oorzaak te achterhalen. Parallel aan dit onderzoek zijn ook de legsels in een gebied gevolgd waar Vossen voorafgaand en tijdens het broedseizoen werden afgeschoten door lokale jagers.

In de controlegebieden ging 78% van de legsels verloren door predatie, terwijl dit in gebieden met een raster slechts 7% bedroeg (figuur 1). In het gebied met vossenafschot bleek dat het verlies door predatie (65%) weliswaar kleiner was dan in de controlegebieden, maar nog altijd beduidend groter dan in de gebieden met een raster. Van de 46 nesten die zijn gevolgd in het afschotgebied waren er 23 voorzien van een wildcamera. Daarvan zijn er 11 uitgekomen en 1 is verlaten. De overige 11 zijn gepredeerd. In drie gevallen kon de dader niet worden ontdekt, maar waarschijnlijk betrof het een klein zoogdier dat in het inmiddels hoge gras niet te zien was. Twee legsels zijn ondanks het afschot toch leeggehaald door een Vos, één door een Hermelijn en vijf door een Bunzing. De voormalige rol van de Vos in het gebied lijkt dan ook overge-

In 2018 zijn we gestart met een onderzoek naar de effectiviteit van het uitrasteren van percelen met hoge dichtheden van weidevogels (een 'weidevogelkern') om verliezen door predatie te verkleinen. De resultaten vormden de aanleiding om te kijken of biotoopverbetering (plasdras) in combinatie met het buitensluiten van predatoren de reproductie substantieel kan verbeteren.

nomen te zijn door andere predatoren. Een illustratie van de complexiteit in het predatieprobleem. Ook binnen uitgerasterde gebieden kan dit natuurlijk gebeuren, want het raster houdt met name grotere zoogdieren buiten de deur zoals de Vos, maar kleine zoogdieren en vliegende predatoren kunnen nog steeds hun gang gaan.

Vervolg 2019: effect plasdras

In één van de uitgerasterde gebieden was een plasdras situatie aanwezig. Opvallend genoeg kwamen in dit gebied niet alleen meer legsels uit, maar liepen er ook beduidend meer kuikens rond dan in de andere uitgerasterde gebieden. Het leek er dus op dat ook de overleving van de kuikens werd bevordert door plasdras.

Voor het agrarisch collectief Eemland vormde dit de aanleiding om in 2019 een aantal plasdrasgebieden in hun werkgebied te voorzien van een elektrisch raster. Op die manier zou het mes aan twee kanten kunnen snijden. Enerzijds zorgt plasdras voor een verbeterde habitatkwaliteit en anderzijds zorgt het raster ervoor dat er minder legsels én jongen worden opgegeten. Vossen lusten immers ook kuikens. Voor Sovon vormde dit de aanleiding een subsidie aan te vragen om het effect van deze maatregel op de totale reproductie te onderzoeken. In 2019 doen we dit nog op beperkte schaal, maar in 2020 zullen meerdere gebieden worden gevolgd.

Speciale aandacht voor Kievit

Parallel aan de vraag of rasters in combinatie met plasdras de reproductie kunnen verbeteren, onderzoeken we dit voorjaar in hoeverre plasdras de overleving

van kievitkuikens bevordert. We doen dit in drie verschillende regio's: Alblasserwaard, Eemland en Friesland. In plasdrasgebieden worden daarvoor volwassen Kieviten met een zender uitgerust, waardoor ze te volgen zijn in het veld. Per volwassen Kievit krijgt één van de kuikens eveneens een zender. Dankzij de zender bij de volwassen Kievit kan het gezin worden gelokaliseerd. Vervolgens proberen we door observaties vast te stellen hoeveel van de kuikens nog in leven zijn op dat moment. Mochten de kuikens niet meer leven, dan kan het kuiken met zender worden opgezocht en de mogelijke doodsoorzaak worden achterhaald. In Eemland worden twee kuikens per gezin van een zender voorzien, omdat we daar meer inzicht willen krijgen in niet alleen

Met cameravallen worden legsels gevolgd. Foto: Peter Eekelder

de rol die plasdras speelt in de reproductie, maar ook wat de rol van predatie is geweest in de uiteindelijke reproductie.

Eerste indruk 2019

Zoals tegenwoordig bijna elk jaar lijken we ook nu weer met een uitzonderlijk voorjaar te maken te hebben. Een warm, droog begin waardoor de grasgroei al vroeg op gang kwam en er half april al veel percelen waren gemaaid. De aantallen Kieviten lijken behoorlijk achter te blijven bij de voorgaande jaren. De kuikens die uit het ei komen, hebben het meteen moeilijk. Relatief veel lijken er dit jaar (naast predatie) door verhongering om het leven gekomen te zijn. Daarnaast was er ook al een pechgeval. Twee kuikens uit hetzelfde gezin, waarvan één met zender, kwamen bij het uitstrooien van kunstmest onder de wielen van de trekker. Ook zijn de eerste verdrinkingsgevallen alweer geconstateerd in sloten met steile oevers. Interessant was de waarneming van een kievitgezin met drie kuikens dat in twee dagen een afstand van 350 meter heeft afgelegd van een referentiegebied naar een plasdras. Hierbij staken ze de 10 meter brede Eemnesservaart over.

Aan het eind van het seizoen zal moeten blijken wat er van alle kuikens terecht is gekomen en waardoor een deel van de kuikens het niet heeft gered. Tot nu toe lijkt de overleving van de kuikens vergelijkbaar te zijn met de bevindingen uit het Jaar van de Kievit. Toen werd maar ongeveer 10% van de kuikens vliegvlug.

● **Wolf Teunissen**

> sovon.nl/weidevogels

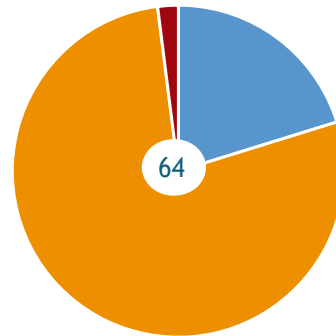
Foto's: de camerval registreert hoe een Bunting een nest van een Kievit leegroeft, terwijl de oudervogel komt kijken.

Kievitkuiken met een zender op de rug.
Foto: Peter Eekelder

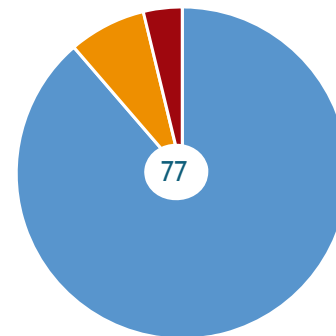

Een Hermelijn heeft het gemunt op een grutto-ei.
Foto: Frank Majoor

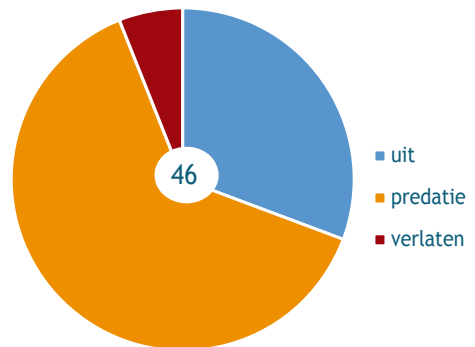
controle

raster

afschot

Figuur 1. De lotgevallen van weidevogel-legsels in 2018 in controlegebieden, gebieden met een elektrisch raster en één gebied waar afschot van Vossen plaatsvond. Het getal in het midden van het taartdiagram verwijst naar het aantal legsels waarop de berekening is gebaseerd.

Zo tel je: jonge Grutto's

Hoeveel jonge Grutto's worden er jaarlijks groot om volgend jaar mogelijk terug te keren naar Nederland? Die belangrijke vraag houdt Hans Schekkerman, weidevogelexpert bij Sovon, al jaren bezig. Wat is de achtergrond van de tellingen, waar moet je op letten in het veld?

Jonge Grutto's tellen; kunnen we hiermee het landelijk broedsucces bepalen?

De tellingen geven een landelijk beeld van het broedsucces in een jaar. Met een ruime marge weliswaar, maar goede en minder goede jaren komen er wel uit. Gruttonesten worden door velen beschermd, maar wat gebeurt er na uitkomst van de eieren? Kuikens zoeken zelfstandig hun voedsel, begeleid door de ouders. Voedselproblemen, predatoren maar ook menselijke activiteiten vormen potentiële gevaren. Na gemiddeld 25 dagen kunnen de jongen vliegen en trekken ze naar pleisterplaatsen om krachten op te doen voor de trek. Op zulke verzamelplekken kunnen ze worden geteld. Jaarlijks worden in Nederland zo'n 150-300 jonge Grutto's van kleurringen voorzien, door o.a. de Universiteit van Groningen. Met het aandeel gekleurde exemplaren onder alle goed bekeken jonge Grutto's op de pleisterplaatsen is met behulp van statistiek een schatting maken van het totaal aantal uitgevlogen jongen in Nederland.

Hoe herkennen we jonge Grutto's en waar moeten we speciaal op letten?

Door goed naar het verenkleed te kijken.

Jonge vogels hebben dekveren op de rug en vleugels met nette lichtbruine zoompjes maar hebben, anders dan oude vogels, geen bandering op de (geelbruine) borst en buik. Eind juli wordt het lastiger, oude vogels ruien dan naar een egaler bruingrijs winterkleed. Ze vertonen dan een onregelmatige mix van donkere en grijze veren, maar de later ruiende jongen zijn nog steeds te herkennen aan hun nette zoompjespak.

Waar moeten we tellen? En wanneer?

Ondiepe en natte gebieden, daar moet je zijn: droogvallende plassen in het rivierengebied, grote wetlands (Oostvaarderplassen, Biesbosch), polders die vernat worden (plastras). In de Kop van Noord-Holland zijn geïnundeerde bollenvelden hotspots. De telperiode loopt van 20 juni tot 10 augustus. Je kunt de hele dag tellen en meerdere gebieden bezoeken. Scan groepen met de verrekijker en/of telescoop, probeer jonge en oude Grutto's te onderscheiden en bepaal het aandeel jonge vogels dat kleurringen draagt.

De jongen eten muggenlarven en staan vaak tot de buik in het water. Wacht totdat ze weer op de oever staan, dan kun je de poten goed bekijken. De aanwezigheid van

Adulte (links) en juveniele Grutto (let op de lichtbruine zomen van de dekveren op de rug).

Foto: Astrid Kant

kleurringen zegt dus al veel over broedsucces, de ringcombinatie meer over het individu. Een foto maken is soms het makkelijkste om de combinatie uit te pluizen.

Wie verzamelt deze gegevens en wat kan er mee worden gedaan?

Gerrit Gerritsen van Vogelbescherming verzamelt alle telgegevens via formulieren of e-mail. Hans Schekkerman analyseert de data en verzorgt de rapportage. De tellingen van kleurringdichtheden leverden in 2012-2018 schattingen op van 6500-12,000 vliegvlugge jongen. Zelfs in de betere jaren 2013 en 2015 was dit onvoldoende voor een stabiele populatie, en gemiddeld genomen was het maar de helft van wat nodig is.

Is er nog hulp nodig?

Het kost enige training om jonge en oude Grutto's te onderscheiden. Vooral in Zuid-Holland en Zeeland zijn tellers zeker nog welkom. Aankomen via gerritgerritsen@gmail.com

● **Jelle Abma**

Verder lezen:

> Publicaties op sovon.nl/grutto

Tijdens het tellen let je op de leeftijd en de pootjes van de Grutto's. Hier drie ongeringde, jonge vogels.
Foto: Astrid Kant

Wulp en Regenwulp op de slaapplaats

In het Jaar van de Wulp 2019 past het om ook stil te staan bij Wulpen (en Regenwulpen, als naaste verwant) op de slaapplaats. Er is namelijk geen betere manier om vlot een goed beeld te krijgen van de aantallen in een lokale populatie dan het tellen van een slaapplaats. Klinkt natuurlijk makkelijker dan het is. Beide soorten slapen vaak in relatief afgelegen gebieden, zoals vennen op de heide, in grote wetlands of buitendijks. Bovendien komen ze ook nog eens laat aan op de slaapplaats. Hulde dus aan de vogelaars die deze lente slaapplaatsen telden!

Wulp: meer slaapplaatsen onderzocht

De extra aandacht voor de soort van het jaar leverde op meer plekken tellingen op dan in het voorgaande jaar, bijvoorbeeld in de Delta en Friesland. Dit zelfs ondanks dat de voorkeursperiode in 2018 een week verlengd was door overlap met een ganzentelling! Maar het valt wel op dat op de grootste slaapplaatsen in Friesland nog niet de helft van het aantal vogels uit 2018 is gemeld. In 2018 ging het in de Oudegaasterbrekken om ruim 2000 exemplaren, in het Hegewiersterfjild om 1850 en op slaapplaatsen in de Waddenzee en het IJsselmeergebied om ieder ongeveer 1500. In 2019 vormden 1300 Wulpen in de Doeshofpolder ZH (buiten telperiode) het maximum, op alle andere slaapplaatsen ging het om minder dan 1000. De gemiddelde slaapplaats in februari 2019 omvatte 228 Wulpen, tegen 471 in 2018 (in beide gevallen exclusief nul-tellingen).

Het zou goed zijn om oude slaapplaatsstellingen nader uit te werken. Rond 1982-83 is veel aandacht besteed aan slaapplaatsen van Wulpen. Er waren toen 130

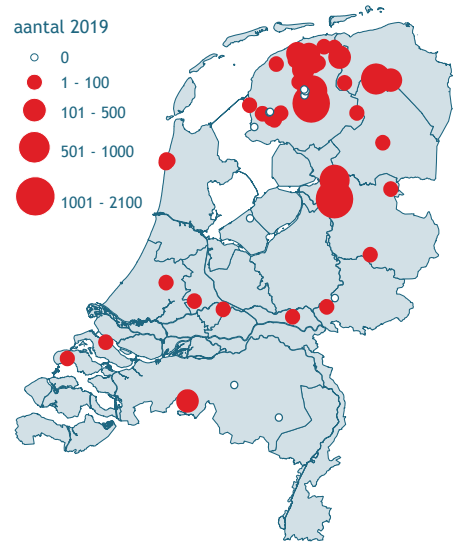
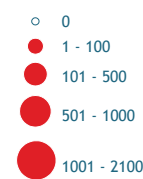
slaapplaatsen bekend met (op enig moment in het jaar) enkele honderden slapers. De grootste, op de Workumerwaard, telde er soms 10.000.

Regenwulp naar Noord-Nederland

Bij de landelijke watervogeltellingen is deze soort een lastige klant. Dat komt vooral doordat de doortrekkieken vrijwel nooit samenvallen met de teldata halverwege de maand. Tellingen op slaapplaatsen tijdens de voorjaarspiek eind april geven aan dat er een verschuiving in de verspreiding is opgetreden. Lagen de grootste slaapplaatsen rond 1980 in Noord-Brabant en Drenthe, sinds eind vorige eeuw schoof het zwaartepunt op naar het noorden, met name de Friese waddenkust.

Toch slapen er nog steeds behoorlijke aantallen Regenwulpen in het binnenland. Dit blijkt uit de telling eind april 2019, hoewel de dekking wat te wensen overlaat. Op verschillende slaapplaatsen in Friesland, Groningen en bij Zwolle zijn meer dan 200 exemplaren geteld, zoals het Klaarkammermeer Fr (270), de Conradsplas

aantal 2019

Figuur 1: Aantallen Regenwulpen op slaapplaatsen tijdens de voorkeursperiode in april 2019.

Wulpen op een lokale slaapplaats

In Limosa (2018:2) verscheen een artikel van Juke Altenburg en Peter van Horssen over slaapplaatsen langs de Lek tussen Vianen en Amerongen.

Slapende Wulpen worden hier al sinds de jaren tachtig geteld, in recente jaren zelfs zeer frequent. De soort broedt niet of nauwelijks in de omgeving maar wordt jaarrond op slaapplaatsen gezien, het minst in nawinter en voorjaar. Het jaarlijks vastgestelde maximum, 800-1000 vogels, bleef al die jaren ongewijzigd maar het seizoenspatroon niet. Dat verschoof nadrukkelijk van de winter naar de nazomer, juli-september. Een Wulp uit een Frans zenderproject bleek het gebied in de tweede helft van juli 2017 te bezoeken, waarbij hij meestal dezelfde slaapplaats opzocht. Het gebied fungeerde daarmee als tussenstap tussen zijn Russische broedplaats en het West-Franse overwinteringsgebied.

Meer lezen? Kijk op de soortenpagina Wulp (en Regenwulp) op sovon.nl onder Publicaties. Hier vind je onder andere een verslag van Peter van den Akker over 78 slaapplaatsstellingen op de Domelaar in Twente, maar ook verschillende andere (oudere) artikelen.

Wulpen slaapplaats Lingezege
Foto: Koos Dansen

Wadden Vogelfestival 2019 een groot succes

*Invallende groep Regenwulpen,
Noord-Holland, 14 april 2019.*

Foto: Fred Visscher

*Regenwulpen blijven tijdens de doortrek
maar kort op dezelfde plek, Holwerd Fr,
20 aug 2009. Foto: Ruurd Jelle van der Leij*

bij Staphorst (277), het Eelderdiep bij Groningen-stad (350) en de Bomhofsplas bij Zwolle (647) (figuur 1). Het record (op 28 april, net buiten de telperiode) werd gevormd door 840 slapers bij Slûshoeke in de Lytse Deelen Fr. In onze database zitten maar vier slaapplaattellingen met een hoger aantal (max. 1370 bij Eibersburen Gr in 2010). Binnenlandse slaapplaatsen met enkele duizenden (Drenthe) of honderden (Midden-Brabant) Regenwulpen waren echter eind jaren zeventig en begin jaren tachtig niet ongevoel.

Opvallend genoeg in het licht van de noordoostelijke verschuiving bleven sommige slaapplaatsen in het diepe binnenland gehandhaafd. Een voorbeeld is de Bleeke Heide bij Chaam NB, ver verwijderd van alle andere grote slaapplaatsen. Het aantal Regenwulpen hier varieert van 600 in april 2016 tot 'slechts' 80 in 2018, maar de resultaten hangen erg af van de dag waarop geteld wordt. Regenwulpen blijven tijdens de doortrek immers vaak maar kort op dezelfde plek. Alleen met geregeld tellen van slaapplaatsen zijn goede aantallen te verkrijgen, wat ook noodzakelijk is voor inzicht in trends. Denk ook niet te snel dat het ontbreken van Regenwulpen op een avond maatgevend is. Mogelijk slapen er op een andere avond toch Regenwulpen.

Regenwulpen laat

Dat Regenwulpen soms laat aankomen, merkte Lennaert Steen de teller van de Bomhofsplas bij Zwolle. 'Rond 19:30 kwam ik daar aan en er vlogen gelijk vier Regenwulpen weg, maar er waren slechts twee ter plaatse. Tijd gewacht en er gebeurde eigenlijk weinig. Ik was op weg naar de auto rond 20:30 toen er toch een groepje Regenwulpen kwam invallen. Teruggedaan en daarna ging het los. Uit de wijde omgeving kwamen de Regenwulpen binnenvallen. Mooie groepen met de grootste rond 80-90 vogels en veel groepjes rond 40-50 exemplaren.'

● Paul van Els

Soms komen Regenwulpen pas heel laat op de slaapplaats aan. Biesbosch NB, 23 april 2017.

Foto: Martin van der Schalk

Voor het derde jaar op rij vond op Texel het Wadden Vogelfestival plaats. Een heel weekend vogels kijken op dit vogelrijke eiland. Een van de belangrijkste onderdelen van het festival was de Fiets-Big-Day. Dit met als doel om zo veel mogelijk soorten te zien, maar vooral om geld in te zamelen voor het goede doel, ditmaal de duinvogels waaronder Wulp en Tapuit. Er deden 12 teams mee aan dit festijn, waaronder een van Sovon dat voor deze ene keer 'Sovon Spot Vogels' heette.

Het winnende team The Dutch Knights (Marc Guijt, Gert Ottens en Martijn Verdoes) zag maar liefst 146 vogelsoorten. Het Sovon-team (Paul van Els, Hans Schekkerman, Joost van Bruggen, Albert de Jong en Harvey van Diek) kwam tot een respectabele 132 soorten. Enkele topsoorten waren een Draaihals (ontdekt door het Sovon-team), een Reuzenster over zee, een vaste maar soms lastig vindbare groep Morinelplevieren en een late Strandleeuwrik bij de Slufter-Noord. Veel vogelsoorten zien is natuurlijk hartstikke leuk, maar geld ophalen voor het goede doel is het allerbelangrijkste. De teams haalden in totaal bijna 16.000 euro op, waarbij 'In Tauw voor Duinvogels' met 4008 euro het grootste aandeel verzorgde. Hulde! Het volgende Wadden Vogelfestival vindt plaats op 9 en 10 mei 2020. Er gaan geruchten dat er ook dan weer een Sovon-team mee zal doen...

● Harvey van Diek

Alle deelnemers van de Texelse big day bij elkaar voor de vuurtoren op 12 mei 2019.

Foto: Harvey van Diek

Kou in februari-maart 2018 zorgt voor halvering aantal broedende IJsvogels

In de *Vogelatlas* staat bij de IJsvogel: 'is bij uitstek de thermometer-voegel voor streng winterweer. In onze omgeving zijn strenge winters limiterend omdat deze viseter zich hier vooral als stand- en zwerfvoegel gedraagt en grote verliezen leidt in vorstrijke winters'. Een periode van twee weken met felle kou aan het einde van de verder zachte winter van 2017/18 hakte er opvallend stevig in.

Koud slot van zachte winter

Het winterweer kan goed worden gekarakteriseerd met de zogenaamde IJnsen-getallen. Hierbij wordt rekening gehouden met het aantal vorstdagen (minimum $<0^{\circ}\text{C}$), ijsdagen (maximum 0°C) en zeer koude dagen (minimum $<-10^{\circ}\text{C}$) in de maanden november-maart. Voor de laatste 'koude' en 'normale' winters moeten we terug naar de periode 2009/10-2012/13. Sindsdien hadden we achtereenvolgens vijf 'zachte' winters.

Daar valt ook die van 2017/18 onder. Dat was echter een bijzondere, want na een lange periode met mild weer werd het na 16 februari koud. Maar liefst 23 van de 33 vorstdagen in de periode december-februari vielen in de laatste maand. Van 23 februari tot en met 3 maart lag de gemiddelde temperatuur in De Bilt onder het vriespunt. De vijf ijsdagen resulteerden op uitgebreide schaal in dichtgevroren oppervlaktewateren. De stevige oostenwind maakte het voor het gevoel nog kouder. De gevoelstemperatuur bedroeg op 28 februari en 1-2 maart lokaal tot -19°C . Van 17-19 maart zakte de gemiddelde dagtemperatuur nogmaals onder het vriespunt.

Halvering populatie IJsvogels

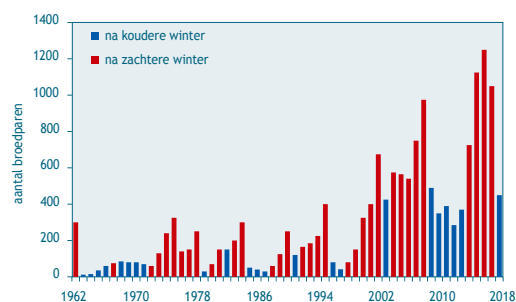
De kou in het vroege voorjaar van 2018 had zijn weerslag op het aantal broedende IJsvogels. De populatie, op topniveau in 2015-17 met 950-1150 paren, halveerde in 2018; de voorlopige schatting komt uit op 400-500 paren. Hiermee zakte het aantal terug naar het niveau van 2003 en 2009-13, volgend op vrij koude winters (figuur 1).

Figuur 2 geeft de relatie weer tussen de strengheid van de winter en de verandering van de broedpopulatie in twee opeenvolgende jaren in 1962-2018. Koude en strenge winters zorgen gewoonlijk voor een afname en zachte winters voor een toename. Een halvering (na koud winterweer) of verdubbeling (na zacht winterweer) binnen één jaar is geen uitzondering. De winter 2017/18 is een echte uitbijter (rode stip): 'zacht' maar wel met een forse afname, en dat vanwege welgeteld twee weken felle koude. Bij zo'n laag IJnsen-getal verwacht je een toename en geen halvering. Dat de kou helemaal aan het einde van de winter inviel, was blijkbaar fataal voor veel IJsvogels.

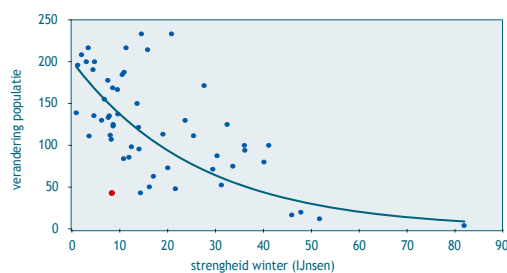
Snel herstel van de populatie

IJsvogels kunnen verschillende keren per seizoen broeden. Na een milde winter (en zacht weer in maart...) gebeurt dit waar-

Foto: Ton Döpp

Figuur 1. IJsvogel. Schatting van de broedpopulatie in 1962-2018, waarbij onderscheid is gemaakt tussen aantallen na 'zachtere' winters en 'koudere' winters (incl. winters met een felle kou-periode aan het eind, zoals in 2018). Bronnen: Timmerman 1970 (*Limosa* 43), Meininger, Kwak & Heijnen 1978 (*Vogeljaar* 26) en Sovon.

Figuur 2. IJsvogel. Relatie tussen de strengheid van de winter (IJnsen-getal) en de verandering van de populatie in twee opeenvolgende broedseizoenen (hierbij is 50 een halvering en 200 een verdubbeling van de populatie). In rood is de winter 2017/18 weergegeven, een zachte winter maar met felle kou eind februari/begin maart.

Koude winters maken heel wat slachtoffers onder IJsvogels. Naardermeer NH, 7 maart 2018. Foto: Luc Hoogenstein

Onder de aandacht

Bult H. 2018. Afname van de Zwarte Specht op de Brabantse Wal: realiteit of karteringseffect? Limosa 91: 145-156.

Zwarte Spechten maken het de broedvogelkartereerder lastig. Ze vliegen over grote afstanden, vaak door elkaars leefgebied, en maken geluiden (beide geslachten!) die deels wel, deels niet een aanwijzing vormen voor de nestplaats. Die kennis is pas vrij recent ingedaald bij een deel van de tellers. Vandaar dat Hidde Bult zich afvroeg of de gesuggereerde afname op de Brabantse Wal van 50-70 territoria in 1990-96 naar 23-34 in 2017 wel reëel is.

Hij analyseerde onder meer de oorspronkelijke en recente broedvogelgegevens op het aantal waargenomen Zwarte Spechten per uur en deed dat ook voor wintertellingen (PTT). Hij vergeleek de recente karteringen ook met parallel lopend intensief nestonderzoek door studenten in een deel van het gebied. Zijn conclusie was dat de vastgestelde afname grotendeels reëel is. De oudere karteringen hadden de stand slechts in lichte mate overschat. Het nestonderzoek leidde tot onderschatting van de aantallen territoriumhouders.

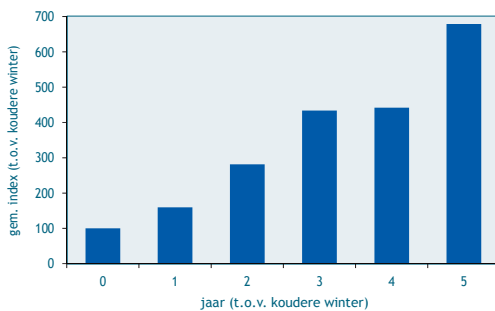
De afname hangt waarschijnlijk samen met verschillende factoren: omvorming en kap van naaldbos (belangrijke foerageerhabitat) in loofbos respectievelijk open heide en stuifzand, stikstofdepositie (verstruiking, ongunstig voor mierenpopulaties) en predatie (Havik, Boommarter).

Uit het artikel blijkt eens te meer dat karteerders goed op de hoogte moeten zijn van de betekenis van geluiden van de Zwarte Specht. Het artikel somt deze nogmaals op. Bekijk een pdf van het artikel op de soortenpagina van sovon.nl onder Publicaties (of beter: neem een abonnement op Limosa, dat viermaal per jaar boeiende artikelen uitbrengt). Op de soortenpagina zijn onder Telrichtlijnen ook aanwijzingen voor broedvogeltellingen te vinden.

> sovon.nl/zwartespecht

Foto: Hans Gebuis

Figuur 3. Ijsvogel. Herstel van de populatie na een koudere winter (jaar 0) in 1962-2018. Hierbij geeft een index van 400 aan dat de populatie verviervoudigd is ten opzichte van die na een koudere winter. De gemiddelde index is gebaseerd op 9 jaren (het koude jaar 0 en 1 jaar later), 8 jaren (2 jaar later), 6 jaren (3 jaar later), 5 jaren (4 jaar later) en 3 jaren (5 jaar na de koudere winter).

schijnlijk vaak. Zo produceerde in 2014 in het Gooi naar schatting driekwart van de paren drie legsels (J. Harder; De Korhaan 49/1, 2015). Figuur 3 laat het landelijke herstel zien in maximaal vijf zachte winters (jaren 1-5) volgend op een koudere winter (jaar 0). Het aantal broedparen is na twee jaar gemiddeld bijna verdrievoudigd en na vijf jaar ruim verzesvoudigd. De eerste berichten uit het lopende broedseizoen, na de zachte winter 2018/19 die op de negende plek in de top 10 van zachtste winters sinds 1901 staat, laten een duidelijk herstel zien. Ijsvogels worden in veel meer BMP-gebieden gemeld dan een jaar geleden (maar minder dan in 2017).

● **Arjan Boele & Jeroen Nienhuis**

*De houtspaanders vliegen in het rond.
Foto: Henny Brandsma*

Let op:

De **Landelijke Dag 2019**

vindt weer plaats in

de Reehorst in Ede en wel op
zaterdag 30 november.

Tien jaar Zwarte Sterns, minder kolonies maar gemiddeld iets meer nesten

Onze moerasstern broedt vooral in het laagveen- en rivierengebied. Op een paar uitzonderingen na nestelen alle Zwarte Sterns in de provincies Friesland, Overijssel, Gelderland, Utrecht en Zuid-Holland. Nagenoeg elk nest wordt tegenwoordig op nestvlotjes gemaakt in sloten en moerassen met veel drijvend plantmateriaal. Hoewel in de Vogelatlas (onderzoekperiode 2013-15) de verwachting werd uitgesproken dat de Zwarte Stern in de komende jaren wat zou gaan toenemen, deed de stern geen goede zaken in 2018.

Afname na topjaar

In 2018 worden in 60 bezette kolonies in totaal 1084 nesten geregistreerd. Twee jaar eerder, in 2016, waren dat er 1451 in 69 bezette kolonies. Dat was het hoogste getelde aantal sinds de resultaten landelijk werden ingezameld (1990). Niet alle kolonies worden echter elk jaar geteld. Als de telinspanning jaarlijks wisselt, kan zo iets een verkeerd beeld geven. Hiervoor wordt gecorrigeerd bij de indexberekening. Hieronder kijken we alleen naar kolonies die in 2009-18 ieder jaar geteld zijn en minimaal één jaar bezet waren.

Friesland

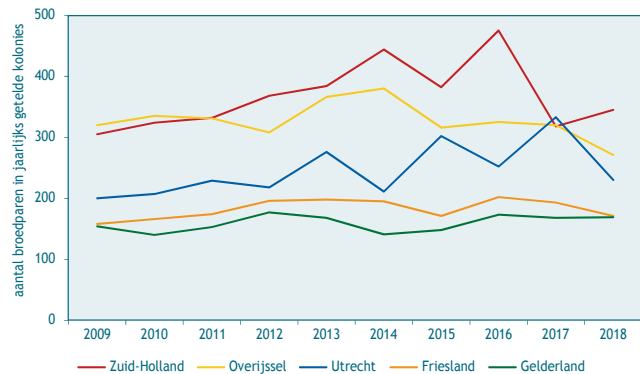
Het aantal nesten in 2018 (171) in de 17 jaarlijks onderzochte kolonies in Friesland was iets lager dan in 2017 (193). Het beste jaar sinds 2009 was hier 2016 met 202 nesten (figuur 1). In totaal waren 11 kolonies bezet in 2018, waarvan vier met verliezen ten opzichte van 2017. Deze waren het grootst in Brandemeer-Noord, waar het aantal kelderde van 33 naar 8. Dat de nabije kolonie Brandemeer-Zuid een lichte groei van 19 naar 24 nesten kende, maakte weinig goed. Zeven kolonies groeiden, zoals op It Eilân, Grou (van 14 in 2017 naar 26 in 2018). Het gemiddeld aantal nesten per Friese kolonie bedroeg 11,3 in 2009 in 14 bezette kolonies en 15,5 in 2018 (11).

Overijssel

Hier werden jaarlijks 21 kolonies onderzocht. Het topjaar was 2014 (380 nesten). Voor 2018 komt het totaal uit op 271 nesten, geteld in 15 bezette kolonies. Dit vormde het laagste aantal in 10 jaar. Forse verliezen ten opzichte van 2017 waren er bij Scherenwelle, Wilsum

Een jonge Zwarte Stern doet zijn eerste vliegproefjes. Ameide, ZH, 21 juni 2011.

Foto: Gerard Schouten

Figuur 1. Zwarte Stern. Populatieverandering in de voor deze soort vijf belangrijkste provincies in 2009-18. In de figuur is het totaal aantal paren gegeven in de kolonies die alle jaren onderzocht zijn.

Tegenwoordig wordt bijna elk nest op een nestvlotje gemaakt. Ameide ZH, 29 juni 2014. Foto: Martin van der Schalk

Een groepje Zwarte Sterns gaat op de wieden vanwege gevaar. Millingerwaard Gl, 6 juni 2013. Foto: Harvey van Diek

Recent geschreven

(van 51 nesten naar 21) en Cellemuiden (34 naar 19), terwijl de belangrijke populatie in de Wieden-Weerribben licht achteruitging (van 144 naar 135 verdeeld over 8 kolonies). Bedroeg het gemiddelde aantal nesten per kolonie in 2009 nog 22,9 (in 14 bezette kolonies), in 2018 was dit teruggevallen naar 18,1 (in 15 kolonies). Daarmee is Overijssel de enige van de vijf besproken provincies waar kolonies gemiddeld kleiner werden.

Gelderland

Hier ligt het zwaartepunt van de verspreiding in de Gelderse Poort, waar het aantal sinds 2014 licht groeit. Ook 2018 kwam nipt boven zijn voorganger uit (van 157 naar 163 nesten). Opvallend genoeg zijn in 2018 voor het eerst sinds 1993 geen Zwarte Sterns vastgesteld in het deelgebied Millingerwaard. Buiten de Gelderse Poort is de enige Gelderse kolonie die van de Kil van Hurwenen bij Zaltbommel. Het gaat daar om kleine aantallen (10 in 2017, 6 in 2018). De kolonie bij Zuilichem was voor het eerst sinds 2006 verlaten (1-11 nesten in de tussenliggende jaren). Gemiddeld nestelden er in de provincie in 2009 per kolonie 14,0 paren (11 bezette kolonies), in 2018 iets meer: 18,8 (in 9 kolonies). Het uitleggen van nestvlotjes heeft daar mogelijk aan bijgedragen.

Zuid-Holland

In deze provincie kunnen we ons buigen over 28 kolonies die in de periode 2009-18 elk jaar onderzocht zijn. In de provincie werden in 2018 950 nestvlotjes uitgelegd (J. van der Winden) en 345 nesten geteld in 18 bezette kolonies. In de Krimpenerwaard, waar de populatie na het topjaar 2016 (192 nesten) sterk teruggevallen was (81 in 2017), kwam voorzichtig herstel op gang (102 in 2018). Het broedsucces in Zuid-Holland kwam in 2018 uit op 0,8 jong per paar. Om voor de sterfte te compenseren is een uitvliesucces van 0,85 jong per paar nodig (J. van der Winden). Het gemiddeld aantal nesten per bezette kolonie bedroeg in 2018 19,2 (18 kolonies). In 2009 was dit gemiddeld 16,1 in 19 kolonies.

Utrecht

Deze provincie kent 'slechts' 15 kolonies die minimaal één keer bezet waren. Maar met het totaal van 230 getelde nesten in 2018 komt de provincie toch op de derde plek. Het verlies ten opzichte van 2017 van liefst 103 nesten leverde echter beslist geen feeststemming op. Nagenoeg alle kolonies kenden verliezen, waarbij Polders Zegveld-Woerden (-33 nesten) en Donkereind Wilnis (-22) de helft voor hun rekening namen, gevolgd door Polder Kockengen en de Tienhovense Plassen (beide -13). De enige kolonie met positief nieuws was Polder Achteraf (+9). Het gemiddeld aantal nesten per bezette kolonie kwam in 2009 uit op 20 (10 kolonies). Dit was in 2018 toegenomen naar 23 (10).

● Joost van Bruggen

van Roomen M., Nagy S., Citegetse G. & Schekkerman H. 2018 (eds). East Atlantic Flyway Assessment 2017: the status of coastal waterbird populations and their sites. Wadden Sea Flyway Initiative p/a CWSS, Wilhelmshaven, Germany, Wetlands International, Wageningen, The Netherlands, BirdLife International, Cambridge, United Kingdom.

Watervogels die de Oost-Atlantische vliegroute gebruiken, kunnen afkomstig zijn uit een gebied dat van Canada oostwaarts tot diep in Siberië voert. Een deel overwintert in Europa, een deel in Afrika. Om te bepalen hoeveel het er zijn en hoe de aantallen zich ontwikkelen, is monitoring langs de hele trekweg nodig. Dat kreeg een impuls in 2013 toen de Waddenzee tot werelderfgoed werd uitgeroepen. Sindsdien wordt geprobeerd om driejaarlijks

een integrale tellingen te organiseren, iets dat in Afrika deels nog moest worden opgezet.

Na de eerste telling in 2014 volgde een tweede in 2017, die in dit rapport besproken wordt. In 33 landen deden 1500 tellers mee. Het totaalplaatje voor de 72 onderzochte soorten is op het eerste gezicht vrij gunstig: meer soorten nemen toe dan af. Veel steltlopers van wadplaten, levend van bentisch voedsel, vallen echter uit de toon. Vooral langeafstandtrekkers, broedend in Siberië en overwinterend in Afrika, hebben het naar verhouding moeilijk. Dat geldt soms zelfs binnen soorten, waarvan de in Europa overwinterende populaties of ondersoorten het beter vergaat dan de Afrika-trekkers; voorbeelden zijn Rosse Grutto, Kanoet en Steenloper.

De Waddenzee krijgt als belangrijke halteplaats, overwinterings- en broedgebied speciale aandacht. Veel karakteristieke broedvogels hier hebben een tendens die negatiever is dan op flyway-niveau, onder andere Kluut en Bontbekplevier. Het beeld bij doortrekkers en overwinteraars is evenwichtiger en soms ronduit positief, bijvoorbeeld bij de Pijlstaart.

Bedreigingen, langs de hele trekweg, krijgen in het rapport de nodige aandacht. Klimaatverandering is zowel in de broedgebieden als daarbuiten een cruciale factor (denk bij de Waddenzee aan toenemende overstromingen in het broedseizoen). Effecten van waterverontreiniging, overbevising, oprukkende landbouw en huizenbouw komen daar nog bovenop. Monitoring niet alleen van vogels, maar ook van omgevingsfactoren langs de hele flyway, vormt zo een belangrijke bron van informatie voor beleidsmakers en beheerders om ontwikkelingen in afzonderlijke gebieden te kunnen vergelijken.

Het 200 pagina's dikke rapport, dat met een belangrijke inbreng van Sovon medewerkers tot stand kwam, biedt naast een algehele analyse van ontwikkelingen ook soortbesprekingen met, indien mogelijk, trends per populatie en de flyway verspreiding in januari. Het fraai vormgegeven rapport is in te zien en te downloaden op:

> sovon.nl/onderzoek/flyway

Al sinds 1982 houdt Gerrit Gerritsen (Zwolle, 1955) de Wulpen in West-Overijssel in de gaten. Optimistischer is hij er niet op geworden. 'Mijn herinnering plaagt mij steeds met oude beelden van wel veertig alarmerende vogels boven mijn hoofd, terwijl ik aan het ringen was.'

Schuivende ijkpunten in een wulpenbolwerk

Als verstokte fietser moet Gerrit Gerritsen toegeven dat het controleren van zijn telgebied vanuit een auto soms ook zo zijn voordelen heeft. Wanneer we aan de rand van een wulpenterritorium twee alarmerende vogels horen, kunnen we ze al vrij snel op ons gemak, vanuit het geopende raam, op een meter of twintig afstand bekijken. 'Met de fiets kom je nooit zo dichtbij', weet Gerritsen.

De oudervogels staan hun jongen nog steeds te luidevuldig te waarschuwen als er ineens twee minuscule durfallen in beeld verschijnen. In alle rust pikken ze naar insecten in de slootrand, die vol staat met verschillende bloeiende kruiden. Het alarm van hun ouders lijken ze te negeren. 'Dit zijn vogels die waarschijnlijk gisteren uit het ei zijn gekropen', veronderstelt Gerritsen. 'En nee, van de mooie kromme wulpensnavels zie je bij deze kuikens nog niets. Waar een volwassen vogel een snavel heeft van meer dan 10 cm, beginnen de kuikens met een recht snaveltje van hooguit 20 mm. Zelfs als ze al kunnen vliegen, hebben ze nog maar een snavel van een centimeter of zes. Het duurt nog minstens tot de herfst voor de mannetjes een volgroeide snavel hebben van 11 tot 14 cm en de vrouwtjes een nog langere, tot wel 17 cm!'

We staan op een zandweg in het Staphorsterveld. 'Dit mag je met recht een wulpenbolwerk van Nederland noemen', stelt Gerritsen niet zonder trots. 'Wat het precies is durf ik niet eens te zeggen. Misschien heeft het vooral met de bodemsoort hier te maken, dat de veengronden hier slap genoeg zijn voor de lange wulpensnavels. De oppervlakte heide uit vroeger jaren zal ook hebben meegeholpen. Toen ik begin jaren tachtig voor de provincie Overijssel werkte, heb ik hier voor het eerst geïnventariseerd. Niet minder dan 439 paren telde ik in 1982, in een gebied van 91 vierkante kilometer. Op sommige stukken liep de dichtheid zelfs op tot tien paren per vierkante kilometer. Kom daar nu nog eens om.'

De aantallen mogen dan bepaald niet meer die uit de jaren tachtig zijn - 'in hetzelfde gebied hebben we nu nog ongeveer 200 broedparen' - toch is Overijssel vooral dankzij het Staphorsterveld en De Wieden volgens Gerritsen nog steeds Wulpenprovincie-bij uitstek. 'We hebben hier bijna een derde van alle broedende Nederlandse Wulpen!'

Kleurringen

Na zijn eerste tellingen, begon Gerritsen in 1986 ook met het ringen van de vogels. Sindsdien kwam hij veel te weten over 'zijn' Wulpen. 'Vooral het eerste van in totaal drie puberjaren is cruciaal gebleken in het leven van deze vogels. Een succesvol ouderpaar krijgt gemiddeld anderhalf kuiken groot. Daarna is de sterfte in het eerste puberjaar nog eens 50%. In het tweede en derde jaar, wanneer de vogels nog niet aan de voorplanting meedoen, is de sterfte 15%. Sinds het begin van mijn onderzoek is vooral predatie een belangrijke factor geworden in het wulpenleven. Omdat deze grote weidevogels tot wel tien weken bezig zijn met broeden en het vliegvlug krijgen van de kuikens, zijn ze ook veel gevoeliger

voor predatie dan, zeg, een grondbroedende Graspieper die in vier weken uit en thuis is.'

Eén van de grotere mysteries in het kleurringonderzoek van Gerritsen blijven de broedgebieden van veel van zijn vogels. 'Van ongeveer de helft van de door mij geringde jongen weet ik waar ze broeden. De andere helft broedt op onbekend terrein, terwijl ik wel terugmeldingen krijg uit de overwinteringsgebieden. Een beroemde vogel is bijvoorbeeld Stumpy, een vogel met een anderhalve poot. Die overwintert helemaal op de Scilly-eilanden, aan het uiterste zuidwestpuntje van Engeland. Ieder jaar krijg ik een keurige melding als de vogel weer wordt gezien en ieder voorjaar vertrekt ze net zo makkelijk naar een broedgebied waar blijkbaar niemand met een telescoop rondloopt.'

Dat Stumpy iedere herfst naar Engeland oversteekt, stemt Gerritsen in ieder geval nog tevreden. 'De vogels die via Frankrijk naar hun winterkwartier vertrekken lopen nog steeds het risico dat ze op het strand uit de lucht worden geknald. Moet je nagaan: 2019! En die Franse jagers zeggen nog ieder jaar doodleuk "Merci" tegen de Hollanders, die weer zo goed hun best hebben gedaan om voldoende Wulpen in de lucht te houden. Volgens hun eigen opgaven schieten ze er ieder jaar tienduizend uit de lucht, maar je mag er zonder twijfel van uitgaan dat dat er in werkelijkheid nog een stuk meer zijn.'

Vroege kuikens

Gerritsen heeft vandaag voor de zekerheid zijn ringspullen meegenomen om een drietal kuikens te kunnen ringen die al op 20 april uit het ei waren gekropen. 'In principe zouden die nu groot genoeg moeten zijn om ze zonder problemen één van onze nieuwe gecodeerde vlaggetjes om de poot te hangen',

DOE KLEI

Wetenschapjournalist Rob Buiten maakt voor diverse media reportages over vogels en vogelaars. In de rubriek 'In de Klei' doet hij voor Sovon-Nieuws verslag van zijn ontmoetingen in het veld. Foto's Rob Buiten.

hoopt de onderzoeker. 'Samen met collega's in Noord-Brabant, Drenthe en Terschelling, starten we dit jaar met een nieuw kleur-ringonderzoek. De noord-zuidgradiënt die we daarmee kunnen onderzoeken vertelt ons misschien ook meer over de timing van het broeden. We willen ook goed gaan kijken naar de gewichten van de kuikens, omdat dat meer kan vertellen over eventuele problemen in het voedsel: de insecten.'

Maar wanneer we bij het veld komen waar Gerritsen het gezinnetje eergisteren nog heeft zien lopen, zien en horen we nu niets meer. Geen alarmerende ouder, laat staan piepende kuikens. Wel hangt er de indringende lucht van vers geïnjecteerde koeienstront. Of het de mestinjectie is geweest die de vogels heeft genekt, of één van de tien Ooievaarders die op het perceel ernaast naar eten lopen te zoeken, Gerritsen durft het niet te zeggen.

Maar zijn ringkoffer kan vandaag in ieder geval onverrichterzake weer worden ingepakt.

Wanneer ik bij het wegrijden moet toegeven dat ik nog niet eerder zoveel broedende Wulpen op een klein stukje Nederland heb gezien, merkt Gerritsen op dat alles toch echt relatief is. 'Het is maar net wat je gewend bent hè. Ik neem ook wel eens jonge vogelaars mee bij het ringen. Die zeggen dan precies hetzelfde als jij: "Wat een hoop Wulpen!" Maar zonder als een opa te willen klinken, word ik dan toch wel erg geplaagd door mijn eigen herinneringen. Ik kwam laatst een notitie tegen in een oud veldboekje, waarin ik had opgeschreven dat er wel veertig alarmerende vogels boven mijn hoofd hingen terwijl ik aan het ringen was. Dat maak ik nu niet meer mee. De achteruitgang gebeurt hier gewoon voor je ogen terwijl je er voor het grootste deel niets aan kunt doen. Die boerderij daar, dat is een nieuw bedrijf met tachtig hectare land. Het is verdeeld in slechts twee grote percelen van ieder veertig hectare. De loonwerker die dat een keer of vier per seizoen moet maaien heeft het liefst natuurlijk één groot perceel, waar hij niet steeds om slootjes heen hoeft te rijden. En als die loonwerker bij boer Piet over een betonnen veldweg kan rijden, dan kan boer Jan natuurlijk ook niet achterblijven. Vorige week zag ik nog een boer die bezig was met het dichtgooien van een prachtige perceelsloot, "want dat is toch allemaal zo onhandig bij het werk". Maar slootkanten zijn wel uitgerekend de plaatsen waar je door wat extra nattigheid ook variatie in kruiden kunt houden; waar voedsel zit voor weidevogels, en waar ze kunnen schuilen voor predatoren uit de lucht. Kan dat niet anders, denk je dan. Waarom moeten die prachtige sloten met ook zeldzame vissen als Modderkruipers en Bittervoorns op zo'n lompe manier worden gedempt?'

Protesteren bij de gemeente Staphorst heeft niet veel zin, weet Gerritsen inmiddels. 'Gelukkig heeft Staatsbosbeheer bij de ruilverkaveling in dit gebied wel de nodige percelen kunnen reserveren voor de Wulp en andere weidevogels. Hier links van deze zandweg zie je de hemel voor een Wulp: mooi land dat rood ziet van de veldzuring en geel van de boterbloemen. Aan de rechterkant is de wulpenhel: intensieve raaigrasakkers waar deze vogels helemaal niets hebben te zoeken. Ondertussen proberen de vrijwilligers in dit gebied nog wel te helpen door nesten op te zoeken, die dan bij het maaien kunnen worden gespaard. Op steeds meer percelen zetten ze nu ook elektrische rasters, tegen de vossen en andere rovers die 's nachts via de grond toeslaan. Veel meer kun je niet doen. Met een achteruitgang van een procent of twee per jaar kun je zeggen dat de Wulp het in ieder geval nog een stukje beter doet dan de Grutto, die met wel vijf procent per jaar achteruitgaat. Maar al met al ben ik toch ook voor de Wulp niet erg optimistisch gestemd.'

> jaarvandewulp.nl

Maatwerk voor de Tapuit

Op een windstille ochtend begin mei loopt boswachter Tim Zutt van Landschap Noord-Holland door de duinen bij Den Helder. Hij klimt een duintje op en speurt om zich heen. Even verderop lopen Frank Majoor van Sovon en de studenten Marlon en Malavika. Het dertiende onderzoeksjaar naar de Tapuit in de Noordduinen is in volle gang. Ze verzamelen gegevens die een belangrijke basis voor het beheer van het gebied vormen. Dat terreinbeheer wordt uitgekend om de bedreigde populatie Tapuiten te helpen.

We lopen van de noordkant van de duinen richting het zuiden, naar het Botgat. De tocht voert door de smalle duinstrook, waar valleitjes en stuifkuilen van zand worden omgeven door duinroos. Her en der is de paarse gloed van duinviooltjes te zien. Hier huist ongeveer een vijfde van de Nederlandse populatie Tapuiten. Sinds 2007 onderzoeken en beschermen Sovon en terreinbeheerder Landschap Noord-Holland de nesten op deze plek.

Kneepjes van het vak

Zutt doet voor het zesde jaar aan het onderzoek mee. 'Zo leer ik de kneepjes van het vak. Tegelijk ben ik in het gebied om toe-

zicht te houden en te kijken wat we aan beheer moeten doen. Vanaf eind maart ga ik zelf op zoek naar Tapuiten die terugkeren. Een vrijwilliger uit Julianadorp zoekt ook mee. We hebben nu bijna alle territoria al in de smiezen. Achtendertig tot nu toe, dat is een goed resultaat in vergelijking met vorig jaar. En we zien gelukkig veel vogels die hier vorig jaar als jong geringd zijn.' Vandaag loopt Frank zijn eerste ronde met als doel is om zo veel mogelijk nesten te vinden; de teller staat al op 18.

Chopperen

Hekje over en op naar het Botgat. De boswachter stopt en wijst naar een duinval-

lei waar de begroeiing niet eens tot de enkels reikt. 'Daar is anderhalf jaar geleden gehopperd. De vegetatie wordt dan met de bovenste bodemlaag afgeschraapt. Aan de andere kant van de duinvallei was het niet nodig om in te grijpen.' Verruiging en vergrassing liggen op loer door de neerslag van stikstof en het instorten van de konijnenstand. 'In de stukken waar geen Tapuiten meer zitten, zie je vaak dat de vegetatie snel te hoog is geworden. Daarvoor plan ik dan maatregelen in. Moet er gemaaid of gehopperd worden, of kan er beter door schapen begraaasd worden? Dat is maatwerk; het gaat meestal maar om een paar honderd vierkante meter. Alles kort houden heeft geen zin. Je wil gradiënten in het duinlandschap houden, zodat er voldoende vegetatie is waar prooidieren in leven.'

Tapuiten krijgen kleurringen om ze individueel te kunnen volgen.
Foto: Harvey van Diek

Patrijzen

De beheermaatregelen vallen onder de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS); geld waarmee de duinen weer open worden gemaakt om de gevolgen van de overmaat aan stikstof uit de lucht tegen te gaan. Dat wil zeggen dat zand weer moet kunnen stuiven en er geen verruiging optreedt. Niet alleen de Tapuit heeft baat bij zo'n beheer. Ook andere soorten profiteren ervan. 'Tot in juli kom je in het hele gebied koppeltjes Patrijzen met jongen tegen. Ze trekken in de nazomer de bollenvelden weer in en blijven daar overwinteren', zegt Zutt terwijl hij zich op een duintop installeert. Al snel heeft hij

Ten behoeve van...

De vereniging Sovon Vogelonderzoek Nederland organiseert landelijke vogeltellingen en voert onderzoek uit ten behoeve van beheer, beleid en wetenschap. 74% van onze vrijwilligers gaf recent via een enquête aan graag meer informatie over het gebruik van telgegevens te willen krijgen. In een drieluik belichten we daarom het gebruik voor beheer, beleid en wetenschap. In deze derde bijdrage een voorbeeld van **beheer**.

Het Noord-Hollandse tapuitenonderzoek wordt gedaan in opdracht van Vogelbescherming Nederland, de Vereniging van Bos- en Natuureigenaren (OBN) en Landschap Noord-Holland.

Tapuitennest in een konijnenhol, omgeven door duinviooltjes.

Foto: Albert de Jong

Tapuit met kleurringen gezien?

In de Noordduinen bij Den Helder en de Eierlandse duinen op Texel worden broedende Tapuiten voorzien van een combinatie van drie gekleurde ringen en een aluminium ring. Zie je een Tapuit met zulke ringen? Meld deze dan bij frank.majoor@sovon.nl

een zingend mannetje Tapuit in zijn telescoop en probeert hij de ringen af te lezen. Het blijkt een bekende. Deze zat hier vorige week ook al.

Wielerevenementen en obstaceleruns

Je zou verwachten dat de bedreigde Tapuit in dit gebied alle vormen van bescherming geniet. Maar dat is niet het geval, legt Zutt uit. 'We zitten hier in een Natura 2000-gebied, maar hier geldt alleen de habitatrichtlijn. De Tapuit was wel een zogenaamde complementaire soort, maar tijdens het beleid van Bleker is daar een streep door gezet. Dat viel ook niet terug te draaien. Gelukkig is de provincie een paar jaar geleden met ons en de gemeentes Schagen en Den Helder om de tafel gaan zitten. We hebben een convenant gesloten om de Tapuit zo goed mogelijk te helpen. Daarin is bijvoorbeeld vastgelegd dat er geen evenementen in het broedseizoen gehouden worden.' Hij is er blij mee. 'Er zijn steeds vaker professionele evenementenbureaus die wat in je gebied willen organiseren. Wandel- of wielerevenementen en obstacle runs die liefst dwars door de natuur gaan. Vorig jaar kregen we een aanvraag voor een wielrentocht in juni.

Zeshonderd deelnemers door de duinen van Hoek van Holland tot Den Helder en weer terug. Dat gaan we niet doen.'

Konijnenholen

Verder gaat het, de volgende duinpan in. Bij een oud konijnenhol staat een stokje. Het is een nest van vorig jaar. Tegen een binnenduin is nog een nest te zien, met over de ingang een stuk gaas dat bedoeld is om predatie te voorkomen. 'We zijn daarmee begonnen toen bleek dat de vos stelselmatig nesten begon uit te graven. Veel nesten worden nu afgeschermd met gaas. Vossen houd je er goed mee tegen, maar marters niet. Vorig jaar hebben we gelukkig geen predatie gehad, op één nestje na dat, al voor we het ontdekten, door een vos was uitgegraven. Bij alle andere nesten vlogen de jongen uit. Toch mis ik na verloop van tijd wel uitgevlogen jongen in een deel van het duin. Ik vermoed dat die nog weleens verrast worden door marters als ze in holen slapen.' Het rekenwerk van student Malavika aan terugmeldingen van gekleurdde vogels moet hier meer licht op werpen.

Marters

Aan bestrijding van deze predators doet de terreinbeheerder niet. 'Wij gaan als beheerder niet bepalen welk dier er wel of niet in de duinen mag leven. De predatie door de vos is ook onvoldoende om die proberen uit te roeien. Andere inheemse zoogdieren zijn beschermd en daar mag je niet op beheren. Bovendien weten we nog steeds niet helemaal zeker welke marterachtige de afgelopen jaren nesten predeerde.' Rondkijkend vanaf een volgende duintop zegt Zutt blij te zijn met hoe het gebied erbij ligt. De vegetatie komt dit voorjaar door de droogte nog niet zo snel omhoog. Een volgende paartje Tapuiten verschijnt en hij tuurt weer door zijn telescoop.

● Albert de Jong

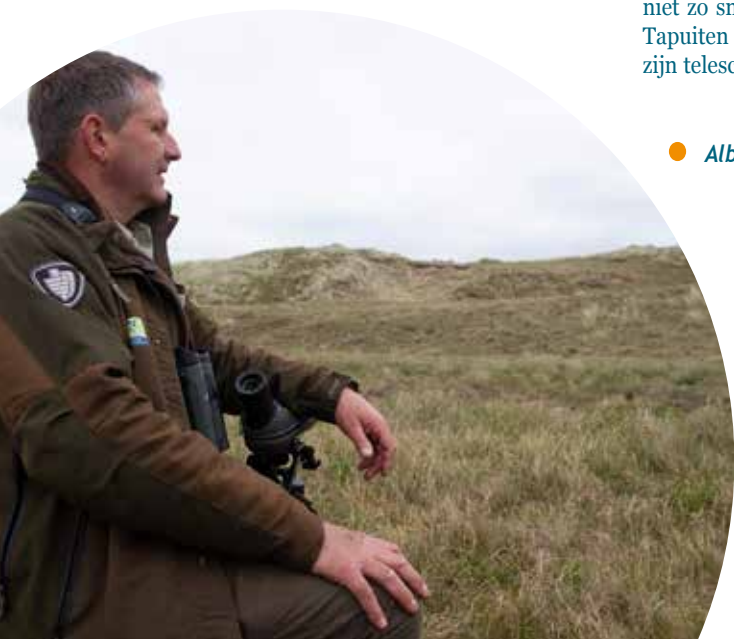
*Boswachter Tim Zutt onderzoekt tijdens zijn terreinbezoeken volop mee.
Foto: Albert de Jong*

Even voorstellen: Jelle Abma

Per 1 april is Jelle Abma (35) begonnen als nieuwe medewerker bij Sovon. Zijn aandachtsveld is communicatie en vrijwilligers, maar hij zal ook inventarisatiewerk uitvoeren. Hij is vanaf zijn negende gepassioneerd door vogels en werkte eerder jarenlang bij Staatsbosbeheer en Landschap Noord-Holland. In zijn hoedanigheid als boswachter deed hij veel ervaring op met beheer, weidevogelbescherming en vooral ook het werken met vrijwilligers.

Dat zal goed van pas komen in zijn nieuwe functie. Hij gaat onder andere meewerken aan het opzetten en verzorgen van cursussen. Het opleiden van goed gemotiveerde en gekwalificeerde vogeltellers, als basis voor natuurbescherming, is zijn ambitie. In zijn vrije tijd is hij, in binnen- en buitenland, het liefst bezig met vogels in open landschappen. Voor een deel van de achterban zal hij weldra een bekend gezicht worden. Een uitgebreider profiel is te vinden op sovon.nl.

Eendenkuikenproject gaat vierde jaar in

De Nederlandse broedpopulatie van de Wilde Eend is sinds de jaren negentig met ongeveer 30% afgenomen. Naar aanleiding daarvan publiceerde Sovon in 2015 een overzicht van wat er bekend was over de demografie van de populatie. In dit rapport werden onder meer legselgrootte, afschotcijfers en jaarlijkse overleving besproken. Van de overleving in de kuikenseizoen bleek echter nagenoeg niets bekend, terwijl dit mogelijk één van de sleutelfactoren is bij de achteruitgang. Dit was aanleiding voor Erik Kleyheeg om in 2016 met ondersteuning van Waarneming.nl en Tern webdesign een citizen science project op te zetten om met hulp van het Nederlandse publiek gegevens te verzamelen over eendenkuikens. In 2019 ging dit project het vierde jaar in.

Citizen science

Wilde Eenden leven vaak dicht bij de mens en de soort leent zich daarom uitstekend voor een citizen science project, waarbij het brede publiek meehelpt om onderzoeksgegevens te verzamelen. Daar komt bij dat eendenkuikens met hun vertederende aanblik ook onder het niet-vogelende publiek populair zijn. Een oproep via de reguliere en sociale media om eendenkuikens te melden leverde daarom veel respons op. De vraag die werd gesteld was simpel: zie je kuikens van de Wilde Eend (Soepeend inbegrepen), meld dan het aantal en de geschatte leeftijd van de kuikens, de datum en de locatie van de waarneming. Voor de waarnemers die wel van een uitdaging houden, was er ook de mogelijkheid om gedurende het seizoen vervolgwarnemingen van dezelfde toom door te geven. Dit laatste is vooral waardevol voor berekening van de overlevingskansen van de kuikens.

Overleving van eendenkuikens

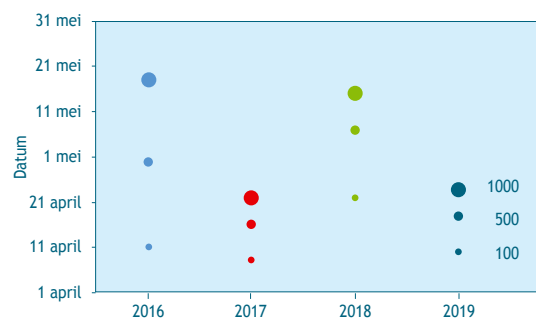
Bij de start van het project werd een aantal doelen geformuleerd, namelijk het verzamelen van basisgegevens over de broedbiologie van de Wilde Eend, bewustwording over de afname bij het brede publiek, maar vooral gegevens verzamelen om de overleving van eendenkuikens te kunnen berekenen. In 2017 werden voor het eerst voldoende waarnemingen ingestuurd voor een voorzichtige analyse. Hieruit bleek dat kuikens in dat jaar slechts 14-19% kans hadden

om vliegvlug te worden. Dit is veel te laag om de populatie in stand te houden. Zoals verwacht vond de meeste sterfte plaats in de eerste week na het uitkomen van de eieren. Pas na drie weken stabiliseerde de dagelijkse overleving en vanaf dat moment was de kans groot dat de kuikens vliegvlug werden. Het jaar daarna kende een vreemd voorjaar met een late vorstnival en daarna maandenlang stralend weer. Hoewel het patroon van overleving hetzelfde bleek als in 2017, was de totale overleving veel hoger. Maar liefst 34% van de kuikens werd vliegvlug en uit het veld kwamen enthousiaste verhalen over grote tomen met bijna vol-groeide kuikens.

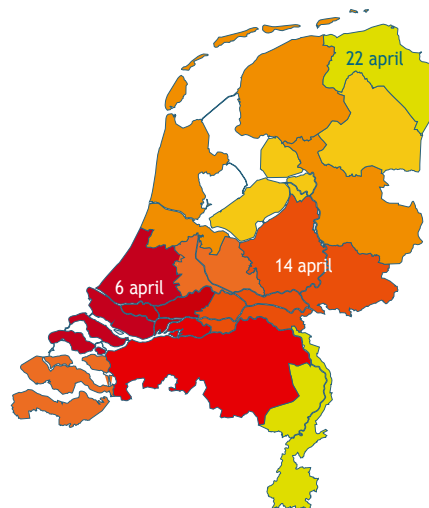
Verschillen in timing

Het grote verschil in overleving tussen 2017 en 2018 geeft mogelijk inzicht in enkele mechanismen achter de kuikenoverleving. Wat tijdens het seizoen al opviel, was dat de kuikens in 2018 veel later verschenen dan in 2017. De piek viel in 2017 in eind april, terwijl deze in 2018 pas halverwege mei kwam (figuur 1). Er zijn verschillende hypothesen waarom een laat kuikenseizoen kan leiden tot hogere overleving, maar vooral het stralende lenteweer in 2018 zal een grote invloed hebben gehad. Binnen Nederland zijn ook verschillen in timing gevonden. Zo bleken kuikens het vroegst te verschijnen in Zuid-Holland en het laatst in Groningen (figuur 2). Waarschijnlijk spelen hier twee factoren door elkaar heen: ener-

Kuikens van een dag of drie oud, zoals op deze foto, blijven vaak dicht bij hun moeder. Toch vallen veel kuikens al in de eerste dagen van hun leven ten prooi aan predatoren, kou of voedselgebrek. Leiden, 24 april 2017.
Foto: Erik Kleyheeg.

Figuur 1. Wilde Eend. Verschil in timing van het broedseizoen tussen jaren. Per jaar is de datum weergegeven waarop de eerste 100 (kleine cirkels), de eerste 500 en de eerste 1000 (grote cirkels) waarnemingen van kuikens gemeld zijn. Wat opvalt, is dat 2018 een laat voorjaar was vergeleken met 2017 en 2019. Het eerste jaar (2016) was nog een proefjaar, dus daar valt weinig over te zeggen.

Figuur 2. Wilde Eend. Timing van het broedseizoen in de verschillende provincies. De kleur is gebaseerd op de datum waarop de eerste 10% van de waarnemingen was gedaan in 2017 en 2019 (lichtere kleur betekent later kuikenseizoen).

Dit kuiken van ongeveer 4 weken oud is te groot voor de meeste kuikenpredatoren en heeft een grote kans om vliegvlug te worden. Haastrecht, 11 mei 2019.
Foto: Erik Kleyheeg

Over de grens: Zwitserse broedatlas

zijds zijn er in Zuid-Holland meer waarnemers, dus is de kans groter dat een vroeg kuiken wordt gemeld. Anderzijds is het (micro)klimaat in Zuid-Holland waarschijnlijk net iets milder (dichter bij zee en meer stedelijk gebied), waardoor Wilde Eenden geneigd zijn om vroeger te gaan broeden. Het relatieve belang van deze factoren zal in de komende jaren nader worden onderzocht. Dat geldt ook voor de vraag of er binnen jaren een verband bestaat tussen timing van broeden en de overleving van kuikens.

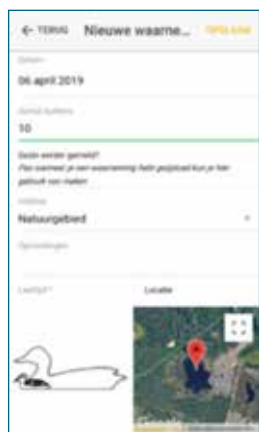
Predatie als oorzaak of gevolg

De kuikenoverleving is dus behoorlijk variabel en mogelijk te laag om de populatie in stand te houden. Wat in het project voornamelijk niet expliciet wordt onderzocht, is waarom de overleving (soms) zo laag uitkomt. Toch zijn er veel meldingen van mensen die getuige waren van kuikensterfte, vooral door predatie. Het is duidelijk een gevoelig onderwerp dat veel mensen bezighoudt. Predatie is echter een natuurlijk fenomeen en de voornaamste reden waarom eenden per nest zo veel eieren leggen. De vraag is of het tegenwoordig te veel is, en waardoor dat dan komt. Zijn er meer predatoren? Of zijn kuikens kwetsbaarder voor predatie omdat de mens zijn omgeving te schoon houdt? Of worden eendenkuikens gedwongen om risico's te nemen bij het foerageren, omdat er te weinig voedsel voor ze beschikbaar is? Het antwoord is ongetwijfeld complex en daarmee een interessant onderwerp voor toekomstig onderzoek.

Doe mee!

Het eendenkuikenproject heeft al veel interessante nieuwe inzichten opgeleverd, maar ook veel nieuwe vragen opgeworpen. Het is daarom belangrijk om het project nog een aantal jaren voort te zetten. Meedoen kan dus nog steeds! Bovendien is meedoen heel eenvoudig: voer waarnemingen van kuikens van de Wilde Eend in met de KuikenTeller app (hiernaast) of via www.erikkleheeg.nl, waar ook meer informatie over het project is te vinden.

● Erik Kleyheeg

Figuur 3. Om eenvoudig in het veld waarnemingen van eendenkuikens te kunnen invoeren werd in 2017 de KuikenTeller app ontwikkeld voor Android en iOS toestellen.

Laat de Zwitsers maar schuiven...

Ze brachten eind vorig jaar een 648 pagina's dikke nieuwe atlas uit. Een boek dat superlatieven en een brede belangstelling verdient, ook van vakantievierders.

De atlas is inmiddels de vierde, na eerdere atlassen die de jaren vijftig dekken (historische reconstructie) en midden jaren zeventig en negentig. Genoeg vergelijkingsmateriaal!

Blokken en blokjes

De methode komt bekend voor, met landelijke dekking van zeldzame soorten en kolonievogels, en proefvlakonderzoek van algemene soorten. Het veldwerk besloeg alle 467 blokken van 10x10 km. Daarbinnen kregen (net als midden jaren negentig) 3-5 representatieve kilometerhokken een grondiger beurt met drie karteringsrondes langs een vaste route.

Fraaie presentatie

De resultaten worden getoond in grote kaarten met recente dichtheden of aantallen en veranderingen daarin sinds midden jaren negentig. Kleinere kaarten tonen de verspreiding op blokniveau in alle vier de onderzochte perioden. De teksten zijn beknopt maar informatief, de foto's van uitstekende kwaliteit.

Gevarieerde vogelbevolking

Een klein land diep in Europa, maar wat een soortenlijst. Er zijn bergen en dalen, invloeden van noord of zuid en vele bossen, meren en rivieren. Het levert soorten op als Steenpatrijs, Alpeneeuwwoen, Rotskruiper, Citroensijs en Sneeuwvink, maar ook Dwergooruil en Hop, terwijl Draaihals en Grauwe Klauwier er vrij algemeen zijn. Bizar zijn de kleine aantallen broedende Eiders en Middelste Zaagbekken, ver van iedere zee.

Trends

De trends komen grotendeels bekend voor: boerenlandvogels achteruit (Patrijs bijna weg), bos- en watervogels veelal vooruit. Soorten die een tijdelijke opbloei kenden, raakten in verval (Kramsvogel, Europese Kanarie). Maar er zijn ook verschillen; zo neemt de Grote Karekiet toe.

Areaalverschuivingen

Gemiddeld genomen doen soorten die in Zwitserland de noordgrens van hun areaal bereiken het beter dan zij waarvan het land de zuidgrens vormt. Het verklaart een deel van de toename of vestiging van Vale Gierzwaluw en Orpheusspotvogel versus afname van Kievit en Spotvogel. Maar lang niet alles. Want dat de Zwitserse broedvogel nu gemiddeld 24 m hoger broedt dan twintig jaar geleden, komt ook doordat de landschappelijke intensivering in het laagland nog harder toesloeg dan in de bergen.

Katerns

Vele tientallen katerns verdienen speciale vermelding. Ze behandelen in detail, maar goed leesbaar, thema's als beheer en veranderingen van bossen (inclusief de invloed van stormschade en bosbrand), meren en moerassen, maar ook invloed van toenemende wintersport, klimaatverandering, introducties (Lammergier) enzovoort.

Een kijkje nemen

Deze turf kost rond 100 euro, maar daar krijg je ook wel wat voor. Een blik in de keuken kun je nemen op deze site.

> <https://www.vogelwarte.ch/de/atlas/landingpage/#der-blick-ins-buch>

De scharrelaar

Voetballiefhebbers zullen het literaire tijdschrift *Hard Gras* kennen. Voorlezende vogelaars is er nu *De scharrelaar*: 'vloeiend uit de penen van vogelaars met liefde voor schrijven of schrijvers met liefde voor vogels'. In het eerste nummer onder meer mooie artikelen over de Turkse Tortel (Hay Wijnhoven), de Banc d'Arguin (Rob Buitter) en vogels van Moskou (Geert Groot Koerkamp), naast een verhandeling over natuurschrijven (Koos van Zomeren) en kritische noten bij het ringen (Jean-Pierre Geelen). Het is de bedoeling dat het tijdschrift, in paperback vorm, tweemaal per jaar verschijnt.

Atlas Contact, 135 blz., € 14,99

Vogels op Texel 2018

Vogelwerkgroep Texel produceert al vanaf 1997 jaaroverzichten van waargenomen vogels op het eiland. Overzicht 2018 is wederom een lust voor het oog dankzij de vele spetterende mooie foto's, maar is ook inhoudelijk de moeite waard. Alle 281 in 2018 vastgestelde vogelsoorten worden beschreven aan de hand van tellingen en ruim 177.000 losse meldingen, ingevoerd door 1983 vogelaars. Knappe prestatie om dat allemaal samen te vatten.

88 blz., verkrijgbaar op Texel o.a. in boekhandels (€ 10) of bestellen door overmaking van € 13,50 (incl. porto) op NL46 INGB 0008 417822 t.n.v. Vogelwerkgroep Texel te Westerbork, o.v.v. bestelling *Vogels op Texel 2018*.

Nederlandse Meeuwengids

Velen vinden het lastig om meeuwen te determineren, vooral grote meeuwen in onvolwassen kleden. Dit wordt eenvoudiger met deze gids. Het maakt inzichtelijk welke meeuwen in Nederland te verwachten zijn en in welk kleed. De kenmerken van de 12 meest voorkomende meeuwen worden beschreven per kleed (leeftijd), aan de hand van vaste kenmerken zoals kleur en tekening van kop, vleugel en poot. Dit alles wordt ondersteund door goede, instructieve foto's. De gids is geschreven door Ruard Jelle van der Leij en Merijn Loeve.

Uitgave in eigen beheer, 144 blz., €25,99, te bestellen via www.meeuwengids.nl

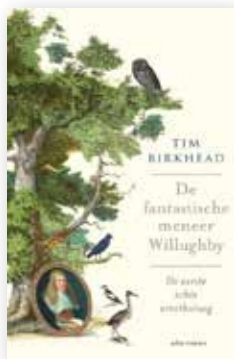
Een bevlogen jaar

Iedere vogelaar heeft weet van het Big Year 2016 van Arjan Dwarshuis: 6852 vogelsoorten gezien in één jaar tijd, een wereldrecord. Over dat bijzondere jaar heeft hij een lekker lezend boek geschreven, uiteraard voorzien van vele fullcolour foto's. Vele hoogtepunten, maar ook momenten waarop het tegengaat, en aandacht voor de schrikbarende biotoopvernietiging die hij tegenkwam maar ook lichtpuntjes. Via doorblikjes naar vroeger komen we meer te weten over de achtergronden van zijn passie.

Meulenhoff, 384 blz., paperback, € 22,99

De fantastische meneer Willughby

Wie? Velen zullen deze naam niet kennen, maar hij legde in de 17e eeuw de basis voor de moderne ornithologie. Kennis kon volgens hem alleen worden opgedaan door observatie en experiment. Hij reisde en werkte samen met John Ray, die hun standaardwerk de *Ornithologiae* na zijn dood voltooidde en veel bekender werd. Tim Birkhead, naam genoegzaam bekend, is de perfecte biograaf van de volgens hem eerste echte maar miskende ornitholoog.

Atlas Contact, 344 blz., € 34,99

Drentse Vogels 32

Dit één maal per jaar verschijnende tijdschrift van Werkgroep Avifauna Drenthe bevat negen artikelen die tot ver buiten de provincie lezenswaard zijn. Ze gaan onder meer over gezenderde Scholeksters in Assen, de relatie tussen nazomergroepen Huismussen, dekking en voedsel, de aantalsontwikkeling van Drentse Nijlganzen en opkomst van Middelste Bonte Specht in deze provincie, en de ploffrequentie van vallende kerkuilbraakballen op een zolder.

98 blz., bestellen door overmaking van € 17,50 (incl. verzendkosten) op banknummer NL77 INGB 0003 8702 92 t.n.v. Werkgroep Avifauna Drenthe o.v.v. DV 32 en adres.

De Wadden

Met zijn spectaculaire fotografie toont Ruben Smit in deze gids de schoonheid van het wad en neemt hij de lezer mee naar plaatsen waar je unieke natuurervaringen op kunt doen. Hij bezocht daarvoor hotspots op de vijf Nederlandse Waddeneilanden en aan de Friese, Gronings en Noord-Hollandse waddenkust. Zijn jarenlange ervaring in de Nederlandse natuur en vooral op de Wadden, maken hem tot prima 'reis Leider' voor dit gebied.

Uitgeverij Noordboek, 160 blz., € 17,90

Experience the big adventure with an ease.

ZEISS Victory Pocket

ZEISS Victory Pocket 8x25 and 10x25

The most compact premium binoculars from ZEISS

The new Victory® Pocket promise high performance in all kinds of outdoor applications. Despite their amazingly light-weight construction, their high magnification and FL-lenses with ZEISS T* multi-layer coating help them to deliver brilliant image quality. The asymmetrical folding makes it particularly compact.

www.zeiss.com/sports-optics

Rob Goldbach Publicatie Fonds

Het Rob Goldbach Publicatie Fonds is een speciaal fonds van Sovon Vogelonderzoek Nederland. Het is ingesteld na het overlijden van ons oud-bestuurslid Rob Goldbach in 2009. Rob was acht jaar lang een gewaardeerd bestuurslid, fanatiek vogelaar én onderzoeker.

Doelstelling

Met het fonds willen we een bijdrage leveren aan de totstandkoming van (populair) wetenschappelijke artikelen en andere publicaties over vogelonderzoek.

Publicaties over vogelonderzoek door vrijwilligers en/of vogelwerkgroepen uit de achterban van Sovon hebben een streepje voor. Zo wil Sovon met het fonds een bijdrage leveren aan de totstandkoming van regionale publicaties, zoals een Avifauna of een jubileumoverzicht.

Het fonds wordt gevuld door Sovon zelf en donaties. Zo gaf de Van Heeststichting een aantal jaar achter elkaar een mooie bijdrage aan het Goldbachfonds.

Recent gesteunde projecten

- Boek *Broedvogels van Nederweert 1994 - 2018*
- Boek *Fraaie schepsels – De grote stern in Nederland* (Ed Buijsman)
- Avifauna Biesbosch (Vogelwerkgroep Biesbosch/Stichting Natuur- en Vogelwacht)

Hoe kunt u bijdragen?

Er wordt goed gebruik gemaakt van het Fonds. Dat is mooi, maar dat betekent ook dat het fonds financiële aanvulling goed kan gebruiken. Wilt u meehelpen publicaties over vogelonderzoek tot stand te brengen? Dat kan op de volgende manieren:

- een eenmalige donatie;
- een periodieke schenkingsovereenkomst (volledig aftrekbaar van de belasting);
- help mee het Fonds bekend te maken. Hoort, zegt het voort!

Meer informatie

> sovon.nl/goldbachfonds

Gratis verzending tot 1 september

Nieuwe Veldgids Vogeltrek van KNNV i.s.m. Trektellen.nl en Sovon

De vogeltrek is een fascinerend fenomeen: degenen die regelmatig op een trektel-post te vinden zijn weten dat als geen ander. Het leren herkennen van soorten aan de hand van vliegbeelden en de verschillende roepjes kan wel een lastige aangelegenheid zijn. Want welke vogels vliegen daar nu over? En welk soort hoor ik daar? Samenstellers Dick de Vos en Sam Gobin gingen er - met medewerking van Trektellen.nl en Sovon - mee aan de slag en maakten de 'Veldgids Vogeltrek - Trekvogels herkennen aan hun roep'.

Meer dan 130 soorten

De gloednieuwe Veldgids biedt nu dus hulp aan alle (beginnende) trektellers. Meer dan 130 soorten staan er in: van imposante kraanvogels tot aan de kleinste zangvogels en van de meest algemene ganzen tot en met zeldzame doortrekkers als roodkeelpieper of ortolaan. Illustratieve foto's en sonogrammen van de geluiden helpen bij de herkenning. Verspreidingskaarten met de broed- en overwinteringsgebieden maken de soms lange trekroutes zichtbaar. De geluiden zijn te beluisteren op de (aparte) app BirdSounds Europe. Ook een informatieve vogeltrekkalender ontbreekt niet in deze handige gids.

Speciaal aanbod voor alle (aankomende) trektellers

Alle snelle bestellers van de Veldgids krijgen het tot 1 september gratis thuisgestuurd. De gebruikelijke 10% korting voor Sovonleden geldt uiteraard ook voor deze uitgave (alleen voor leden). En maak je van de gelegenheid gebruik om lid te worden voor de rest van dit jaar dan betaal je slechts € 39,95. Je ontvangt dan tevens nog 3 nummers van Sovon-Nieuws.

Normale prijs:	€ 32,95
Ledenprijs :	€ 29,65
Prijs, inclusief lidmaatschap 2019	€ 39,95

Bijbehorende vogelgeluiden-app 'BirdSounds Europe'

Om de geluiden te beluisteren die in deze

gids worden beschreven, is de zeer uitgebreide app BirdSounds Europe te gebruiken. In deze app is een aparte collectie opgenomen die direct toegang bieden tot de geluiden die in de Veldgids Vogeltrek worden beschreven. De app, van vogelaars Henk Meeuwssen en Michel Uiterwijk, bevat nu al bijna 2000 verschillende geluiden van 413 Europese vogelsoorten. Dit wordt in de toekomst nog verder uitgebreid.

De app Birdsounds Europe is beschikbaar voor Apple- en Android-toestellen en is tot 1 juli, speciaal ter gelegenheid van het verschijnen van de Veldgids Vogeltrek, in prijs verlaagd van € 5,49 naar € 2,99. De app is dus niet inbegrepen bij aanschaf van de Veldgids, maar is apart aan te schaffen.

BLUE ELEPHANT
VOGELREIZEN
naar
droombestemmingen
voor beginnende én
doorgewinterde vogelaars

GROEPEN
INDIVIDUEEL
FOTOGRAFIE

Ledenreizen Vogelbescherming

www.blue-elephant.nl

EL
GRENZELOZE
PERFECTIE

SEE THE UNSEEN

BIRDING BREAKS

Vogel- en natuurreizen naar wereldwijde bestemmingen

Reis met ons mee!

100+ groepsreizen
22 fotoreizen
55 expeditiecrises
20 weekenden in Nederland

EEN SELECTIE VAN ONZE REIZEN IN 2019 EN 2020:

Fotoreis Lesbos
€1395,-
25 april '19

Kazachstan
€3195,-
30 april '19

Georgië
€2245,-
6 mei '19

Bulgarije
€1550,-
9 mei '19

Estland
€1595,-
12 mei '19

Armenië
€1895,-
19 mei '19

Finland en Varangerfjord
€2495,-
20 mei '19

Mallorca
€1545,-
20 mei '19

Engeland - Farne Islands
€950,-
24 & 28 mei, 1, 5 en 9 juni

Fotoreis Spitsbergen
€1895,-
16 juni '19

**West-Papoea -
Paradijsvogels**
€7250,-
15 juli '19

Brazilië
€5295,-
22 augustus '19

**Expeditiecrise
Oost Groenland**
Vanaf €2950,-
17 september '19
Nu met 20% korting!

Atlantic Odyssey 2020

29 maart 2020 / v.a. €5850,-

Vraag naar onze speciale actie!

www.birdingbreaks.nl | 020) 779 20 30 | info@birdingbreaks.nl

Limosa 92 - 1

Artikelen:

- Broedende Zeearenden in Nederland in 2006-2018 (S. van Rijn e.a.)
- Het opvetten van Boerenzwaluwen voorafgaand aan de najaarstrek (B. van den Brink e.a.)
- Contrasterende aantaltrends van Tjiftjaf en Fitis: wat leert ons het CES? (L. van den Bremer e.a.)

Korte bijdrage:

- Kleine Rietganzen geven voorkeur aan geogste maïsakkers boven graslandpercelen in Zuidwest-Friesland in het najaar van 2017 (F. Cottaar)
- Opgedrongen adoptie jonge Scholekster door Bontbekplevier kent fatale afloop (H. Horn e.a.)

En: nieuws uit recent gepubliceerd onderzoek in Andermans Veren en een verslag van het vierde NOU-weekendcongres in Haren.

Verwacht in één van de volgende nummers:

Krombekstrandlopers langs Friese Waddenkust, broedende Visdieven in het IJsselmeergebied, gezenderde Roek, het overwinteren van Nederlandse Scholeksters, 40 jaar Huis- en Ringmus in het PTT, najaarsfenologie Waterrietzanger, nachtelijk foerageergedrag Kol- en Brandgans, Grauwe Ganzen en zomerschade, Themanummer Sahel en meer!

Redactieadres: Romke Kleefstra • Natuurmuseum Fryslân
Schoenmakersperk 2 • 8911 EM Leeuwarden
romke.kleefstra@sovon.nl • tel.: 024-7 410 410

Limosa
92.1
2019

Broedende Zeearenden in Nederland
Opvettende Boerenzwaluwen in het najaar
Kleine Rietganzen op geogste maïsakkers
Adoptie scholeksterjong door Bontbekplevier
Contrasterende trends van Tjiftjaf en Fitis

Heeft u één vogel in de hand? Of tien in de lucht?

ANWB
Vogelgids
van Europa

Werk in de natuur met

veldshop.nl

meopta

MeoPro 8x42

HD

- 8X32 HD € 499,-
- 10X32 HD € 519,-
- 8X42 HD € 549,-
- 10X42 HD € 579,-
- 8X56 HD € 639,-

BESTE
KOOP
2015
roots

Speciale actie voor leden en tellers van **SOVON**:

Kijk snel op www.sovon.nl/kortingmeopta

Koop nu een Meopta verrekijker of telescoop en ontvang 10% korting op uw aankoop. Per verkochte kijker doneert Meopta bovendien 25 euro aan Sovon t.b.v. vogelonderzoek.

Deze actie is een samenwerking van Meopta, Sovon en Het Vogelinformatiecentrum op Texel.

meopta

Hoofdsponsor
Landelijke Dag

Alle **Meopta** verrekijkers worden bij Meopta met de hand gebouwd en samengesteld met hoogwaardige componenten. Dit staat garant voor optische perfectie en betrouwbare prestaties in het veld.

In de grote verrekijkertest van Roots kreeg de **MeoPro HD 8x42** het "Beste Koop" predicaat.

EUROPEAN
OPTICS
since
1933

Technolyt®

E info@technolyt.nl • T +31(0)75 647 45 47 • I Technolyt.nl

meopta.com

De lachende meeuw

De kop diep naar beneden gebogen, de vleugels als een albatros gespreid en langgerekt, lachend roepend. Dat is het gedrag van een baltende Pontische Meeuw. De beroemde ornitholoog Simon Pallas beschreef in 1811 deze nauw aan de Zilvermeeuw verwante soort daarom als 'de lachende meeuw': *Larus cachinnans*.

Al decennia lang gaat het de soort voor de wind in Europa. Vanuit Oekraïne begon in de jaren zestig een gestage opmars naar het noordwesten. Polen, Tsjechië, Wit-Rusland en Duitsland werden gekoloniseerd. In eerste instantie vestigen pionierende Pontische Meeuwen zich vaak tussen Zilvermeeuwen en Geelpootmeeuwen en gaan ze gemengde huwelijken aan. Maar in Polen zijn er al kolonies met alleen Pontische Meeuwen te vinden.

Ook in Nederland lijkt de lachende meeuw voet aan de grond te krijgen. Her en der broeden sinds 2012 al vogels, al dan niet gepaard met een andere soort. In een kolonie bij Lelystad werden dit voorjaar nesten van minstens tien paren gevonden. Enkele vogels bleken in Polen en Oost-Duitsland geringd te zijn. Zulke verplaatsingen kun je best avontuurlijk noemen, een eigenschap die bijdraagt aan het succes van deze soort.

Lachende meeuwen zorgen niet altijd voor lachende vogelaars. De determinatie van (vooral jonge) grote meeuwen kost wel eens hoofdbrekens. Gelukkig zijn er steeds meer geïnteresseerden die dankzij hulp in het veld, online foto's, lezingen en nu ook een nieuwe gids (zie elders in dit nummer) beter weten hoe ze Pontische Meeuwen kunnen herkennen.

● *Albert de Jong*

*Vrouwtje Pontische Meeuw
in de kolonie bij Lelystad,
30 maart 2019.
Foto: Albert de Jong*

